CHRISTIAN SØRENSEN

ØSTERBY, SAMSØ

— en af Husmandsstandens første Pionerer

Af **Bent Rasmussen**

Chr. Sørensens Efterladte har bedt mig om paa Grundlag af hans Optegnelser at give en Skildring af hans Liv og Virke. Jeg skal her forsøge at gøre det saa godt som muligt, idet jeg samtidig vil knytte en Del personlige Bemærkninger hertil ud fra mit mangeaarige Kendskab og Venskab med denne særprægede, idealistiske Person, som jeg altid har haft den største Agtelse for.

Han blev en af Husmandssagens Pionerer i Danmark.

B. R.

Christian Sørensen (Poulsen) er af en gammel Samsøslægt, og han kunde lede sin Slægt tilbage til 1697, da Stammoderen, Enke Maren Nielsdotter, der stammede fra Agerup, boede i en Gaard i Østerby. Hun havde — maaske efter sin Mands Død — købt Gaarden af Grevinde Sofie Amalie Moth for 116 Slettedaler.

Hun efterlod Gaarden til sin Søn, Peder Poulsen, der var gift med Anne Jørgensdotter af Østerby, og fra ham stammer Slægtens Tilnavn Poulsen, som man ofte benævnte Efterkommerne med. De døde begge to samme Aar, nemlig i 1792.

I Ægteskabet var to Børn, 1) en Datter, der blev gift med Hans Laboe (han stammede fra Endelave, deraf Navnet), som overtog Gaarden, men senere flyttede til Tranebjerg, hvor han døde 1809, medens hun døde 1813, og 2) Sønnen Poul Poulsen, der blev gift med en Gaardmandsenke, Anne Jørgensdatter i Besser. Han over-

tog ved Giftermaalet hendes Gaard. Deres Søn, Jørgen Poulsen, var første Gang gift med Enken Mette Knudsdatter i Besser; men hun døde efter faa Aars Ægteskab uden at efterlade sig Børn. Senere giftede Jørgen Poulsen sig med Maren Sørensdatter, der var Datter af Husmand og Møller Søren Jørgensen i Agerup. Hendes Farfar Jørgen Sørensen havde under Svenskekrigen (1658—60) været Skriver hos Gabel.

I Aaret 1813 købte Jørgen Poulsen Slægtsgaarden i Østerby og kom derved en Tid til at sidde meget smaat i det — ikke mindst paa Grund af de for Danmark og Landbruget saa vanskelige Aar (Statsbankerotten).

Men Jørgen Poulsen var en efter sin Tid meget dygtig Bonde, uhyre flittig og stræbsom. Han drev i nogle Aar Gaarden ved Hjælp af en nylig konfirmeret Dreng, saa det var et enormt Slid. Han gjorde nogle Forsøg med at gøde Jorden med Tang, og da de faldt meget heldige ud, kørte han derefter hvert Aar en Mængde Tang fra Stranden op paa Jorden og pløjede det hurtigst muligt ned. Det lykkedes ham derved saa vel som ved sit øvrige ihærdige Arbejde i Løbet af forholdsvis faa Aar at høste gode Markafgrøder, saa han kunde sælge ikke saa lidt Korn, og med Aarene blev han en velstaaende Mand efter den Tids Forhold.

Sønnen Søren Jørgensen (Poulsen) fødtes i Besser 27. Februar 1792. Jørgen Poulsen skrev i den Anledning:

»1792, d. 27. Februar blev vor lille Søn, som i Daaben fik Navnet Søren Jørgensen, født til denne syndige Verden. Gud lade ham opvokse udi Visdom hos Gud og Mennesker, Amen!«

Fra Dreng maatte Søren tage et godt Tag med, vogte Faar og Køer, senere tage Del i meget andet. Da Faderen købte Gaarden i Østerby, kom Søren ud at tjene, dels fordi der ikke var saa godt Raad til at holde ham hjemme, og dels fordi han skulde ud for at lære og se andet Land-

brug; men der blev dog efter nogle Aar Forløb Brug for hans Evner og Arbejdskraft i Hjemmet. 27. Marts 1828 stod hans Bryllup med Pige Ane Mette Jørgensdatter, Datter af Gaardmand Jørgen Sørensen i Langemark. Hun var født 3. November 1801. Hun døde den 12. Juni 1861, og Søren Jørgensen skriver i den Anledning:

»D. 12. Juni om Aftenen døde min salig Kone, Ane Mette Jørgensdatter ved et Ulykkestilfælde. Gud give hende og os alle en glædelig Opstandelse for Jesu Christi Skyld, Amen!«

I Ægteskabet var en Datter og 4 Sønner. Jørgen Sørensen var en fremragende Landmand, vel paa mange Maader forud for sin Tid. Det var særlig paa Husdyrholdets og Planteavlens Omraade, at han indlagde sig store Fortjenester saa vel af sin Samtid som Eftertiden. Han blev da ogsaa af den Grund udnævnt til Dannebrogsmand i 1866.

En af Sønnerne, Jørgen Sørensen (Poulsen), født 1829, kom til at øve en stor Indflydelse paa Samsø i forskellige Retninger. Han var saaledes i 20 Aar Redaktør af »Samsø Avis« hvori man kan finde mange ypperlige Ting om Samsø. I mere end en Menneskealder var han Sekretær i »Samsø Landboforening«, og i Foreningens 100 Aars Festskrift (udgivet 1942) sættes der ham da ogsaa et smukt Æresminde, bl. a. ved at oplyse, at naar man har saa gode Oplysninger fra den Tid, er det, fordi Jørgen Sørensen saa udførligt og punktligt har ført Protokollen. Han fortsatte og udvidede Faderens Arbejde for Husdyravlens Fremme, virkede stærkt for Plantningssagen, optegnede gamle Sager og søgte at værne om Øens mange Oldtidsminder. Med Tasken paa Ryggen tog han ofte i den Anledning en Tur ud over Øen. Han arbejdede ogsaa ivrigt for en frisindet Politik — en ivrig Modstander af Provisorierne.

Han døde 70 Aar gammel 14. Marts 1899 af et Hjerteslag. Et Par Dage efter hans Død vedtog Samsø Landboforenings Bestyrelse at rejse en Mindesten paa hans Grav,

men det synes at være glemt, skriver Christian Sørensen i 1912; og endnu er ingen Mindesten rejst for ham. »Digterens Ord om Jens Vejmand synes at passe paa vor stakkels Broder«. Siden satte Chr. Sørensen en Marmortavle paa hans Grav.

En anden Søn — som vi her skal høre om —

Christian Sørensen

fødtes 27. Maj 1842 i Gaarden i Østerby. Af hans Barndomsminder:

»Det første, jeg kan mindes med nogen Tydelighed om min Barndom, er, at jeg var 5 Aar gammel, da min Fader byggede et nyt Stuehus. Ved den Lejlighed kom jeg slemt til Skade ved et Fald, som jeg maatte bære Mærker af i mange Aar.

Han mindes ogsaa som 6-aarigt Barn en stor Folkefest, der i 1848 blev afholdt paa den store Bakke »Dyret« ved Onsbjerg, hvor hans Forældre var med.

Det var sikkert den første Folkefest, der er holdt her paa Øen. Den var arrangeret af Øens Embedsmænd (Præster, Birkedommer og Tolder samt Grevens Forpagtere) med det Formal for Øje at faa Bondestanden paa Samsø til at indgaa en Alliance imod Bondevennerne ved det forestaaende Folketingsvalg i Kalundborg. Dette mislykkedes dog fuldstændigt, idet Bondevennen Etatsraad Poulsen sejrede over Højremanden Kaptajn Jespersen, Grønnebjerggaard.

I 1849 var en Afdeling danske Soldater indkvarterede hos Bønderne paa Samsø. »Paa min Fødegaard«, skriver Christian Sørensen, »laa en Infanterist, Hans Jensen, som jeg 7-aarige Dreng blev meget gode Venner med; og da der kom Ordre til Afmarch, da General Rye forberedte Udfaldet fra Fredericia den 6. Juli, blev jeg meget bedrøvet over at skulle af med min gode Ven, bitre Taarer fældede jeg. Det var tidlige om Morgenen, da han var inde i

Sovekammeret for at tage Afsked med mig. Jeg mindedes ogsaa, at vi tydeligt kunde høre Kanontorden fra Fredericia. Vinduerne klirrede.

I 1849 kom jeg i Skole i den gamle Skole i Torup, der laa lige over for, hvor Købmand Buchhaves Butik nu er. Vor Lærer hed Schiønning, men han blev snart forflyttet til Lærer i Tømmerup ved Kalundborg, og vi fik saa i Begyndelsen af 1850'erne Lærer Niels Blegvad til Lærer. Ved samme Tid flyttede vi hen i den nye Skole, der nu anvendes som Forskole. Blegvad var en meget dygtig og afholdt Lærer, som, uagtet han havde et svagt Helbred, udviste en stor Nidkærhed og Flid i sit Kald, og jeg mindes ham med dyb Højagtelse og Taknemlighed. Fra den Tid kan jeg huske, at min Far og de andre Gaardmænd i Østerby maatte gøre Hoveriarbejde paa den nærliggende Herregaard, Bisgaard, og jeg kan huske, at de tit var meget misfornøjede med dette Tvangsarbejde.

Paa samme Tid begyndte min Far og de andre Gaardmænd at gaa til Møder for at drøfte Hoveriets Afskaffelse og andre Ting. Oberst Tscherning var herovre, og ved sine dygtige og indtrængende Foredrag søgte han at klarlægge Situationen for det menige Folk.

Om Søn- og Helligdage morede vi os med at gaa op paa Bøgebjerg, som min Far havde begyndt at beplante i 1842, og som allerede den Gang var et yndet Udflugtssted for Byens Beboere. Her førtes altid en livlig Samtale af de ældre Mænd om Dagens Begivenheder, som vi unge havde megen Interesse og ogsaa en Del Udbytte af at overvære.

Mine Forældre tog næsten aldrig ud paa Besøg, men til Gengæld kom der næsten hver Dag hele Aaret rundt Besøg hos os, dels fra Øen, dels fra Sjælland og Jylland for at se den bekendte Kvæg- og Faarebesætning, som min Fader i Tidens Løb havde skabt. Blandt de mere fremragende Gæster kan nævnes Landstingsmand Thygesen til Mattrup, Professor ved Landbohøjskolen B. S. Jørgensen, Godsejer Fonnesbech til Vesterbygaard, Institutbestyrer

Lacoppidan fra Næsgaard, Proprietær Barner, Kalundborg, o. fl. — De kom for at besøge min Fader og se hans fremragende Landbrug, og i dette smukke Hjem befandt de sig vel.

I Foraaret 1857 blev jeg konfirmeret i Besser Kirke, og fra nu af arbejdede jeg paa min Faders Ejendom. Det første halve Aar vogtede jeg Faar, men derefter kom jeg til at deltage i det almindelig Landbrugsarbejde, og der var nok at lære paa Gaarden«.

Chr. Sørensen fortæller derefter om, hvorledes hans Fader ved Indførsel af jyske Hopper fik en udmærket Hestebestand, og flere Hingste blev præmieret med 1. Præmie. — Det var dog særlig paa Kvægbrugets Omraade, at den største Indsats blev gjort.

I 1844 indkøbte Pastor Hansteen, Tranebjerg, og Forpagter Lassen, Bisgaard, en ægte Ayrshiretyr fra Skotland, og Søren Jørgensen fik sine Samsøkøer ført til den. Det gav en udmærket Krydsning. Han fik derfor Mod paa at fortsætte og købte i 1865 en Ayrshiretyr i Skotland, der fik Kongepræmien paa Landmandsforsamlingen i København 1878. Ogsaa paa Faareavlens Omraade fik han ved Indkøb af Gimmerlam og Væddere en fin Faarebestand. Svinebestanden var i Almindelighed 1 Orne, 2 Søer og nogle Grise, der opfødtes til Slagtning; men ogsaa denne Gren af Bedriften forbedredes ved at indføre Yorchshiresvin. Han var den første paa Samsø, der indførte Svingplov.

I 1842 begyndte Søren Jørgensen at beplante Bakken »Bøgebjerg«, tæt op til Østerby, og det blev, som tidligere omtalt et yndet Udflugtssted, først for Byens Befolkning, men senere blev det almindeligt for Øens Befolkning at afholde Sommerfester her, hvor der indrettedes en smuk Festplads med Pavillion — nu fester man paa Tranebjerg Møllebakke.

Af andre af Chr. Sørensens Barndomsminder fortæller han, at der Natten mellem 1. og 2. Oktober 1852 rasede

en frygtelig Orkan over Øen. 3 Møller og mange Huse blæste om. »Jeg husker«, siger han, »tydeligt Stormens forfærdelige Brølen, og at min Moder kom og kaldte os op om Natten, fordi vor (hans og Broderens) Seng stod i Nærheden af Skorstenen, og der kunde være Fare for, at den vilde blæse om, hvad dog heldigvis ikke skete. Den 14. Oktober samme Aar rasede en voldsom Ildebrand i Onsbjerg, hvorved mange Gaarde og Huse blev et Rov for Luerne, og der skulde netop samme Dag være det aarlige Høns-Føns Marked i Onsbjerg. Om Natten mellem 14. og 15. Oktober 1851 skete stygge Indbrud i tre af Øens Kirker, nemlig i Onsbjerg, Tranebjerg og Besser Kirker. Tyvene brød ind gennem Vinduerne og skændede Kirkens Bøger og Alterduge samt bortranede de hellige Kar og forøvede anden Udaad. Uagtet der blev foretaget flere Arrestationer, ja, en Mand i Onsbjerg sad endog arresteret som mistænkt et helt Aar, blev dog intet opdaget. Mange Aar derefter skal en Mand fra Besser paa Dødslejet have aflagt Tilstaaelse om, at han tillige med to andre havde begaaet Forbrydelsen«.

Efter sin Konfirmation kom Chr. Sørensen som saa mange andre Drenge om Efteraaret — det var i 1857 — ud at vogte Faar. Skønt han havde et halvt Hundrede Faar at passe, fik han dog Tid til, naar Vejret tillod det, at læse, og det var da Carit Etlars eller Thyregods Fortællinger, han læste.

Han var en meget opvakt Dreng, og hjemme fra havde han vel faaet sin Interesse for Bøger. I Hjemmet lyttede han ofte til Diskussionerne om den Tids brændende Spørgsmaal og blev optaget af dem. Han fortæller saaledes om et stort Folkemøde, der i Sommeren 1863 blev holdt paa Bøgebjerg, hvor man drøftede Spørgsmaalet om Fæstets Afløsning og Overgang til Selvejendom. Her var Folketingsmand I. A. Hansen Hovedtaler, som paa det Tidspunkt stod paa Højden af sin Popularitet; men paa Chr. Sørensen gjorde han ikke noget større Indtryk. Han

syntes, at hans Tale var tør, men overbevisende og fuld af Sarkasme. Hans Øjne var meget skarpe og gennemtrængende.

Sommeren derpaa holdtes endnu et Møde om samme Spørgsmaal, denne Gang paa Onsbjerg Gæstgivergaard. Her talte igen I. A. Hansen samt en Prokurator Hansen fra Odense (Falbe Hansens Fader). Prokuratoren paastod at være i Besiddelse af nogle gamle Dokumenter, der skulde godtgøre, at Bønderne paa Samsø var Selvejere. Det skulde han klare, naar de vilde tage ham til Sagfører, men Folketingsmanden troede ikke, at denne Sag kunde føres igennem, da der i sin Tid var faldet Højesteretsdom i en lignende Sag, og som gik Bønderne imod. Det hele blev ikke til noget, og Sagen faldt væk, da Grevskabet et Aars Tid senere tilbød Bønderne Arvefæste.

I 1866, da der var Fare for, at Frihedsgrundloven skulde blive revideret, rejstes paa en Høj mellem Tranebjerg og Onsbjerg et Monument for Frederik den Syvende, i Stenen er indsat et Broncerelief af den folkekære Konge, og underneden i Stenen staar: Frederik VII, Grundlovens gode Giver. Bønderne havde sat Sten med deres Navn eller Bomærke rundt om Højen, og den 5. Juni 1866 blev den indviet. — Pastor Husum, Tranebjerg, holdt Tale og overgav Pladsen og Mindestenen til Samsø Landboforening — den kaldtes efter den Tid Kongehøjen. Om Eftermiddagen holdt Venstre Fest paa Bøgebjerg og Højre i Brattingsborg Skov. Samme Aar var Chr. Sørensen med til det store Landmandsmøde med Dyrskue i Aarhus. Da han stod ved sin Faders Vædder, kommer Kong Christian IX, Kronprins Frederik og en russisk Storfyrste, den senere Czar, der var gift med Prinsesse Dagmar, forbi. Kronprinsen spurgte, hvor meget Uld der kunde være paa et saadant Dyr. — 8 Pd. — »Donnerwetter«, sagde Storfyrsten og greb ned i Vædderens tykke Pels.

I 1869 var han med til Landmandsforsamlingen i København og brugte Tiden godt til at besøge Seværdighe-

derne i Hovedstaden og var ogsaa med paa en Udflugt til Frederiksborg Stutteri. Senere paa Aaret foretog han en Studierejse i Randersegnen for at se Heste- og Kvægavlen paa disse Egne. Samme Aar havde han for første Gang fungeret som Dommer ved Landboforeningens Dyrskue, som dette Aar holdtes i Østerby paa P. Søndergaards Mark.

I Oktober 1870 blev Faderen meget svag efter et Fald paa Trappen ved Stuehuset. Han kunde ikke mere gaa ud i Marken; og det var tydeligt, at det stundede mod Døden. Saa var det i November Maaned, at han ønskede at se sig om i Marken. Chr. Sørensen spændte for, men det blev Faderens sidste Udflugt. En af de sidste Dage, han endnu var oven Senge, blev der aabnet et Vindue i Dagligstuen, og et Par Hingstplage blev ført frem, saa han kunde betragte dem. Saa maatte han til Sengs og kom aldrig op mere. »Jeg følte det«, skrev Chr. Sørensen, »at jeg ikke alene havde mistet en Fader, men at med ham var en af Øens betydeligste Mænd gaaet bort, en Mand, som havde ført an paa mange Maader, særlig paa Husdyrbrugets og Træplantningens Omraade. For mig staar han som en helstøbt Personlighed, der ikke veg fra, hvad han ansaa for Ret og rigtigt. Jeg mindes hans store Kærlighed til Naturen, naar han om Sommeren henimod Aften tog os Børn ved Haanden og gik ud i Marken og talte til os om Fuglenes Liv og Blomsterne, eller naar han sad om Vinteraftenerne i en Kreds af Venner og talte om Landbrug eller Politik«.

I 1875 holdtes politisk Møde paa Bøgebjerg, hvor Højskoleforstander Lars Bjørnbak holdt et ypperligt Foredrag om Generhvervelsen af 5. Juni Grundloven og Kampen imod Militarismen. I Aarenes Løb besøgte C. S. to Gange Viby Højskole og havde stort Udbytte heraf. Bjørnbak var en mærkelig Mand. Nu er Skolen forlængst nedlagt, og det eneste, der minder om denne Frihedens Talsmand, er hans Statue, der staar i Haven og minder om,

at her har levet og virket en af Almuens uegennyttige og bedste Talsmænd.

Egen Virksomhed.

Paa Grund af Tidens Ugust og flere ulykkelige Sammentræf, skriver Chr. Sørensen, staar jeg med Kone og Barn (jeg havde giftet mig 1876) paa bar Bund (1877). Da læste jeg en Annonce i »Berlingske Tidende«, at en større Ejendomsbesidder i Viborgegnen søgte en gift Bestyrer. Jeg søgte Pladsen, ledsaget af følgende Anbefaling:

»Hr. Christian Sørensen har jeg kendt i mange Aar som en sjælden dygtig og kundskabsrig Landmand, der har sat sig grundigt ind i de forskellige Grene af Landbruget; og jeg har kun kendt faa eller ingen, som ved første Øjekast saaledes kan bedømme et Dyrs Fortrin og Mangler som han. Det er derfor at haabe, at han nu kan komme i Besiddelse af en større Virksomhed, hvor der kan blive Brug for de rige Evner, han er i Besiddelse af.

Brundby paa Samsø, 5. April 1877. A. Petersen,
Dyrlæge.«

Det blev imidlertid ikke til noget med den Plads, da Betingelserne nu blev, at han skulde overtage Gaardens Drift og stille en passende Kaution (30—40.000 Kr.) for Besætning og Avlsredskaber samt til en aarlig Afgift. Disse Betingelser saa han sig ikke i Stand til at opfylde, saa han maatte lade »den Fugl flyve« og tog nu Arbejde hos Gaardmænd i Østerby. I Foraaret 1878 lejede han to Parceller af Grevskabet. Den ene var den saakaldte »Ornejord«, som var lejet ud til den af Gaardmændene, der forpligtede sig til at holde en Orne til Afbenyttelse for Byens Svineholdere. Jorden tilhørte altsaa Grevskabet, men da den øvrige Jord overgik til Arvefæste, bortfaldt ovennævnte Rettighed for Gaardmændene. Ornejorden var 6 Skp. Land. Den anden Parcel, han lejede, var paa 4 Td. 5 Skp. Land Udmark, uopdyrket, bevokset med Lyng og Tuer og fyldt med Vandhuller. Disse Jorder skulde »brydes«, jævnes og besaas med Græs, saa han de første to

Somre maatte leje Græsning paa Vadstrupgaard til den Ko, som han havde købt hos sin Broder. Et Faar, som han havde købt paa Auktion, kunde med Nød græsse paa Udmarken. Om Efteraaret købte han et Par gamle Heste, der var bestemt til at skydes. Med disse og en laant Plov brækkedes Lyngskjolden op. Da Efteraaret var meget mildt, kunde Hestene finde Føde mellem Lyngen. Da Pløjningen var overstaaet, solgte han Hestene. I Foraaret 1879 fik han ved gode Venners Hjælp bygget et Hus paa den ene Parcel ved Østerby.

Efter at Jorden var bearbejdet og drænet, kunde han begynde at se Frugterne af Sliddet, idet han høstede nogenlunde god Sæd. Han fik ogsaa i de sene Timer paa Døgnet anlagt Have med passende Læbælte. I de første Aar maatte der naturligvis anvendes den største Økonomi og Sparsommelighed for at komme igennem, da der foruden Familiens Underhold ogsaa skulde betales af paa Huset. Han arbejdede først paa at faa Marken nogenlunde i Orden, saa han kunde forøge Besætningen, saavel Kvæg som Faar. Derfor begyndte han at lægge Arealer ud til Rodfrugter og til Grøntfoder. Den ene Parcel blev dyrket med Rodfrugt hvert tredie Aar, og i den anden blev Brakmarken besaaet med en Blanding af gul Sennep og Spergel — et fortrinligt Foder til Malkekvæg, siger C. S., en Parcel med Vikkehavre og en med italiensk Rajgræs — for at være sikret i Tilfælde af tørre Somre. Han begyndte med en Ayrshireko, som kom til Ayrshiretyren paa Brattingsborg eller Bisgaard; og alle Kviekalve blev i de første Aar lagt til, saa han Tid efter anden fik en fin Ayrshirebesætning, saa han i 1884 kunde begynde at udstille paa Dyrskuerne, hvor han fik en Mængde fine 1. Præmier. Paa lignende Maade gik det med hans Faarehold, det var Dhisleyracen. Som Aarene gik, begyndte hans Kvæg- og Faarebesætning at tiltrække sig Opmærksomhed ogsaa uden for Samsø, saa Resultatet blev, at han kunde sælge en hel Del Kalve og Lam som Tillægsdyr uden for Øen, og en Del

solgtes til Husmænd og mindre Jordbrugere herovre. Han naaede snart til at udvide Udhuset, bygge Svine- og Hestestald. Allerede 1892 byggede han Ailebeholder og Gødningshus. I 1897 kunde han af Grevskabet købe de omtalte Parceller og fik nu ved et Tillægskøb 17 Tdr .Land.

Om Arbejdet i Samfundets Tjeneste.

Det var naturligt, at man ret hurtigt fik Øjnene op for, at her var en Mand, som man kunde tage Gavn af i Samfundets Tjeneste.

I 1884 blev han af Samsø Landboforening valgt i Udvalget for ypperlig Dyrkning af Huslodder. Det var naturligt, at man straks valgte ham til Formand for Dommerudvalget.

Lodderne skulde beses to Gange om Aaret — i Juni og September. Disse Ture foretog han altid til Fods. Landbrugets Tilstand paa de smaa Ejendomme var mange Steder i en daarlig Forfatning. En af Grundene hertil var den uheldige Besiddelsesform, idet de fleste var Lejelodder under Grevskabet, og de kunde opsiges med et halvt Aars Varsel, hvilket naturligvis ikke opfordrede Brugerne til at ofre ret meget paa Jorden. Besætningerne var smaa og daarlig holdte. Rodfrugtdyrkningen endnu i sin Barndom. I Hjemmene var det begyndt at se bedre ud. Boligerne var gennemgaaende blevet større og lysere. Omkring Husene var man begyndt at anlægge Haver og plante Frugttræer og mange Blomster i Haven. Det gamle Kobbelbrug var det almindelige med 3 Aars langstraaede Sædarter. Vekselbrug var næsten ukendte. Her var nok at arbejde for. Der maatte gives Raad og Vejledning i mange Retninger; men samtidig maatte fares varsomt frem for ikke at støde Folk bort.

Udvalget bestod af 5 Mand, en fra hvert Sogn; og da man ogsaa skulde til Nordby, maatte man køre.

Det viste sig snart, at Præmieringen af ypperligt dyrkede Huslodder var et godt Middel til at hæve det mindre

Landbrug. Der blev i disse Aar bygget mange Ailebeholdere, ligesom mange Stalde blev forbedret. Rodfrugtmarkerne blev større og bedre behandlet, Kvæget bedre fodret baade Sommer og Vinter, saa der kom mere og federe Mælk i Spanden. Man passede Gødningen bedre — kort sagt en glædelig Fremgang.

Paa Husmandsrejse.

I 1889 uddeltes de første Rejseunderstøttelser til Husmænd, for Samsø uddeltes 3 Portioner a 30 Kr. — De tre, der kom paa Rejse, var foruden C. S., David Sørensen, Tranebjerg, og Johannes Andersen, Langemark.

Det var naturligt, at C. S. rejste til Jylland, som han altid havde haft Interesse af at færdes i. Han tog med Banen til Maarslet, men herfra gik det med »Apostlenes Heste« til adskillige gode Brug, baade smaa, middelstore og større.

Den lille Samsing brugte Øjnene godt, lagde Mærke til alt og noterede ned, saa han kunde drage Lære heraf. Mest imponeret var han af en Lucernemark, hvorom han bemærkede, at medens de saa den, kom en stærk Regnbyge. De krøb i Læ af Lucernen, og »efter et Kvarters Forløb fortsatte vi ganske tørre vor Gang igen«.

Samsø Husmandsforening.

I Efteraaret 1888 traadte følgende Mænd sammen for at tale om Oprettelsen af en Husmandsforening: Chr. Sørensen, Østerby, A. Kræmmer, Toftebjerg, J. J. Sønder, Brundby, Johan Sørensen og Daniel Sørensen, Tranebjerg, P. Madsen, Onsbjerg, Schou, Pillemark, og Lærer Winther, Østerby.

Den paatænkte Forening skulde varetage Husmændenes Interesse saavel aandelige som materielle, bl. a. ved Afholdelse af almennyttige Foredrag, Syge- og Begravelseshjælp m. m. — Man vedtog paa Basis heraf at indkalde til et større Møde, hvor der kom ca. 50 Mænd. Her blev

Foreningen stiftet og Love vedtaget. Den første Formand blev J. J. Sønder, men ved det første ordinære Valg valgtes C. S. til Formand. Efter nogle Aars Formandstid nedlagde han Hvervet paa Grund af, at han var overlæsset med Arbejde, dels i Landboforeningen, dels i andre Foreninger, i hvis Bestyrelse han sad, men C. S. blev i mange Aar ved med at være i Bestyrelsen.

I det første Aar var det vanskeligt at holde Foreningen sammen paa Grund af de forskellige Anskuelser, der gjorde sig gældende i Husmandsstanden, idet nogle vilde have den som ren Landbrugsforening, andre politisk. Man satte saa for at holde Foreningen sammen ind med Sygehjælp og med Foredrag til Oplysning for Husmandsstanden. I C. S.'s Formandstid saaledes: »Om Hønsehold«, »Vore Toldforhold«, »Samfundsforhold«, »Dyrkning af Huslodder« o. lign. — I Slutningen af 90'erne oprettedes en Tyendesparekasse, men den gik kun i faa Aar. —

Husmandsloven.

Chr. Sørensen saa ret hurtigt, at der burde gennemføres noget for Husmandsstanden, saa de i Stedet for at skulle nøjes med Lejelodder, der kunde opsiges til Fratræden i Løbet af et halvt Aar, burde have Jord som deres Ejendom; thi derved vilde Jorden blive bedre dyrket, give større Udbytte, og Ejerne løfte Hovedet mere frit, faa mere Selvfølelse.

Der var paa den Tid ikke mindre end henimod 400 Lejehusmænd paa Samsø, og C. S. saa paa sine Ture rundt paa Øen, hvor fortrykte disse Folk følte sig, saa lidt Fremdrift, der var i dem. Mange, og ikke de daarligste, rejste til Amerika for der at skabe sig en mere menneskeværdig Tilværelse, eller de tog ind til Byerne.

Der var et brændende Ønske hos mange af Lejehusmændene om at faa Jorden som deres egen, men hvorledes skulde det lade sig gøre? C. S. havde som sagt længe haft sin Opmærksomhed henvendt paa dette Spørgsmaal, og

adskillige Gange havde han talt med Øens indflydelsesrige Mænd om dette Spørgsmaal.

Derfor fik han ogsaa i 1892 Opfordring fra Samsø Landboforenings Bestyrelse til at holde Foredrag i denne Forening om dette for ham saa brændende Spørgsmaal.

Han kaldte sit Foredrag: »Hvad kan der fra Foreningens Side gøres for at skaffe saa mange Arbejdere som muligt en Jordlod?«

I Foredraget skildrede han Lejehusmændenes og Landarbejdernes daarlige økonomiske Forhold og deres Uselvstændighed. Det gælder om at løfte dem op i et højere Niveau, at give dem eget Hjem, egen Jord at virke paa. Ogsaa for Ungdommens Skyld maa der gøres et Arbejde i den Retning, om vi vil bevare saa mange som muligt af Landbefolkningen ude paa Landets Jord. For vort Fædreland vilde det være en stor Fordel, idet Jorden vilde blive bedre udnyttet, give større Udbytte, saa det socialøkonomisk vil være en Vinding.

Hvorledes kan vi paa Samsø skaffe Midler til at fremme en saadan Udvikling?

Jeg kunde tænke mig, at Samsø Sparekasse yder værdige, dygtige Lejehusmænd og Landarbejdere Laan til en billig Rente.

Det kan muligvis tænkes, at Staten gennem Lovgivningen kan tage Sagen i sin Haand ved at opkøbe Jord og sælge eller bortforpagte denne for Livstid til flittige og dygtige Arbejdere paa billige og moderate Vilkaar. Eller Kommuner eller private Foreninger kunde opkøbe og udstykke Gaarde paa lignende Vilkaar. Der kan intet tabes der; thi af lige Arealer er Procenterne større paa de smaa Landbrug end paa de store. Skatteevnen vil blive større.

Det var Hovedindholdet af C.S.s Indlæg. Det kunde være betænkeligt nok for ham at fremsætte Sagen, da han selv var Lejehusmand under Grevskabet, men det afskrækkede ham ikke.

Realskolebestyrer M. Blegvad, Tranebjerg, og Landbo-

foreningens Formand, Gaardejer M. S. Holm, Madebjerggaard, gik stærkt ind for Sagen, men mente, at disse Tanker burde forelægges ved Foreningen af jyske Landboforeningers Generalforsamling, da en saadan Reform burde komme hele Landet til Gode. De tre Mænd valgtes til at fremsætte Tankerne, som senere blev mere udformede af C. S. paa Delegeretmødet i Aarhus i September 1893.

M. Blegvad holdt det indledende Foredrag, hvorefter C. S. og M. S. Holm talte om samme Emne.

Spørgsmaalet vandt stor Interesse, saa daværende Indenrigsminister Ingerslev, der overværede Mødet, kom hen og havde en lang Samtale om Sagen med Chr. Sørensen.

Det er ud fra disse C. S.-Tanker, at den første Husmandslov om Jord til Landarbejdere og Husmænd bygger, saa man forstaa C. S.'s Glæde over, at han kunde blive et Redskab til, at mange Arbejdere og Husmænd »fik Foden under eget Bord«.

Der var netop paa den Tid Grobund for disse Tanker. I 1890'erne blev Husmandsbrugene skubbet ind i den socialpolitiske Diskussion som Landbrugserhverv. Mangelen paa Arbejdskraft gav Anledning til, at Storbruget var interesseret i at skaffe gifte Landarbejdere smaa Jordlodder, der kunde skaffe dem Arbejdskraft og hæmme Udvandringen.

Medfølelsen med den fattigste Husmandsbefolkning gjorde sig gældende i mange Kredse, og den begyndende Sociallovgivning manede til Eftertanke.

Efter Mødet i Aarhus nedsatte Indenrigsminister Ingerslev en Landbokommission, der skulde udarbejde en Retningslinie for Lovgivning om Jords Udstykning og Sammenlægning samt en Plan om Fremskaffelse af Jord til Landarbejdere.

I denne Kommission mødes nyt og gammelt Syn paa Husmændenes samfundsmæssige Opgaver. Adskillige krævede Statens Støtte til Oprettelse af Husmandsbrug, der havde en saadan Størrelse, at de kunde ernære en Fa-

milie, medens andre mente, at Jordlodderne ikke skulde være større, end at Husmanden skulde være nødt til at arbejde en Del for det større Landbrug.

Den 24. Marts 1899 kom Loven om Tilvejebringelse af Jordlodder til Landarbejdere, og denne blev Optakten til en Reformlovgivning med det Maal at skaffe Udviklingsmuligheder for en selvstændig Husmandsstand. De nye Brugs Gennemsnitsstørrelse blev fastsat til 4—5 Tdr. Ld. Der kunde opnaas et Laan paa indtil 3.000 Kr., men man maatte have en Egenkapital paa 10 pCt. af Ejendommens Værdi med Besætning og Inventar. Renten blev sat til 3 pCt., og Afdragene var lempelige.

Allerede inden Loven kom, var der paa Samsø oprettet flere Husmandsbrug ved billige Laan fra Samsø Sparekasse, men efter at Loven traadte i Kraft, oprettedes Brugene efter denne.

Chr. Sørensen var glad ved denne Begyndelse, men fremhævede Gang paa Gang, at det kun var en Begyndelse. Man maatte frem til, at Jordlodderne blev paa 8—10 Tdr. Ld. Han glædede sig meget ved C. Th. Zahles og Vilh. Lassens Bøger om Husmandsstanden og Udstykningen. Chr. Sørensen kan med fuld Ret betegnes som Udstykningens Fader.

Plantningssagen.

I 1894 udkastedes paa Samsø Landboforenings Generalforsamling den Tanke, som vel nu synes de fleste Samsinger forfærdende, at tilplante de Kyststrækninger rundt om Øen, der ikke egnede sig til Agerdyrkning, og Samsø Plantningsforening stiftedes med dette Formaal. De første 6 Aar var Chr. Sørensen Formand, og han gjorde et stort Arbejde ogsaa for denne Sag. Der blev beplantet ca. 12 Tdr. Land med Bjergfyr og Hvidgran. En ualmindelig tør Sommer i 1899 bevirkede, at mange nye Planter gik ud — paa Lille Vorbjerg ses Resterne.

Plantningsforeningen lever stadig, men har nu heldigvis

andre Formaal, idet der nu plantes Læhegn og Smaaplantninger. Kystplantningen er helt lagt ad acta.

Chr. Sørensen var i mange Aar Medarbejder ved Landbrugsbladene. Han skrev dygtigt og interessant om mange forskellige Landbrugsspørgsmaal, ja, gik ikke af Vejen for at deltage i Diskussioner mellem Docent Stribolt og Landinspektør Dyhre om Bedømmelse af Malkekvæg.

Chr. Sørensen har ogsaa holdt adskillige Foredrag saavel i Landboforening som i Husmandsforening og Fredsforening. Ofte var han delegeret ved de store Landsmøder, og der blev lyttet, naar han tog Ordet. Fra 1869—1907 fungerede C. S. hvert Aar som Dommer ved Landboforeningens Dyrskue.

I 1907 faldt den haardtarbejdende Mand i en svær og langvarig Sygdom. Han led umaadeligt, men hans største Sorg var, at han ikke kunde læse, og da han i Sommeren 1908 rettede sig efter Sygdommen, begyndte han straks at studere landøkonomiske Bøger.

Da han i 1912 fyldte 70 Aar, blev han inviteret som Æresgæst til Landboforeningens Dyrskue og Festmiddag. Formanden, M. S. Holm, holdt Festtalen for Æresgæsten og mindede om Chr. Sørensens Arbejde for Landbruget, for Husmandsbruget. C. S. svarede bl. a. med at give en Oversigt over Husdyrbrugets Udvikling.

Politiske Erindringer.

Som det vil fremgaa af det tidligere skrevne, var Chr. Sørensen fra sit Barndomshjem, Østerholm, i Østerby vant til at lytte til Samtalerne i Hjemmet og fik derigennem sin Interesse vakt for saavel Landbrug som Politik. Megen Viden erhvervede han sig ved en omfattende Læsning. C. S. fortæller i sine politiske Erindringer bl. a.: »Det første, jeg kan erindre af politiske Begivenheder, er, at mine Forældre talte om, at Kong Christian den Ottende var død. Vi Børn kunde af deres bekymrede Miner og alvorlige Samtaler forstaa, at det var alvorlige Tider for Dan-

mark. Da Efterretningen kom om den ulykkelige Katastrofe ved Eckernførde, hvor Linieskibet »Prins Christian« sprang i Luften, og Fregatten »Gefion« blev taget af Oprørerne, stod Folk i Smaagrupper og talte dæmpet om det.

Da der skulde foretages Valg til den grundlovgivende Rigsdag, talte Gaardmænd og Husmænd om, hvordan Valget skulde ordnes, og hvem de vilde stemme paa. Forholdene ved Folketingsvalget i Kalundborg-Samsø Kredsen var den Gang forbunden med store Vanskeligheder for Samsingerne, idet Vælgerne fra Samsø skulde møde i Kalundborg for at afgive Stemme. Gamle troværdige Folk fortæller, at der blev fragtet to Fartøjer, der skulde sejle fra Langøre med Vælgerne. Nogle har angivet, at der var 4—500 Mand med. Mange havde aldrig været ude at sejle før og blev meget søsyge. En Gaardmand fra Alstrup blev saa syg, at han maatte sættes i Land med en Jolle ud for Besser Mark. En Bonde fra Torup gjorde sig lystig over Situationen og sagde, at hvis Skibene skulde gaa under, vilde det fylde op i Himmelen. Kaptajnen tænkte noget andet. Han søgte at forhale Rejsen, thi han skulde være underkøbt af Højre til at komme for sent til Kalundborg, — og det lykkedes. Skibene kom først til Kalundborg efter Valgets Afslutning.

I Kalundborg blev Samsingerne modtaget med Haansord, og flere Steder kom det til Haandgribeligheder. En Gaardmand fra Toftebjerg, der var bekendt for sin Styrke, blev angrebet af to Haandværkssvende; men de maatte skyndsomst retirere efter at have gjort Bekendtskab med hans Næve. En Urmager fra Tanderup slog 2 Slagtere paa Flugt; men i andre Slag sejrede Kalundborgenserne.

Da Landboerne paa Kalundborgegnen nok kunde ane, hvorledes det vilde gaa Samsingerne, naar de kom i Land, havde mange stillet Befordring til Raadighed, saa de fleste Samsinger kom paa Landet den første Nat, for Dagen efter at sejle hjem.

Til Valget stillede sig Kaptajn Jespersen, Grønnebjerggaarden (Højre), og Venstremanden, Godsforvalter ved Sorø Akademi, Povelsen. Jespersen blev valgt ved Kaaring.

Ved det første Folketingsvalg 1849 mødte de samme to Kandidater, og denne Gang sejrede Povelsen. Sejren blev dyrekøbt for ham; thi da han efter Valget kørte ud af Kalundborg, skal han være blevet ramt af en stor Sten i Brystet, og siden den Tid var hans Helbred ødelagt.

I Krigsaarene samledes Folk fra de sydlige Byer paa en Bakke Øst for Pillemark hver Søndag i Sommermaanederne for at samtale om Krigen og de politiske Begivenheder. Der blev læst højt af »Almuevennen«, »Berlingske Tidende« og »Aarhuus Stiftstidende«.

C. S. politiske Interesse var, som det allerede fremgaar af det foranstaaende, tidligt vakt. Som 18—19-aarig overværede han Valgkampen og Valgdagen; fra 1856 havde Samsingerne Lov at stemme paa Samsø (Onsbjerg).

Den unge Mand giver følgende interessante Skildring af Valgkampen: Til Valget havde Højremanden, Kaptajn Skibsted og Venstremanden, Redaktør Reinhold Jensen stillet sig. Forud for Valget havde der været holdt et Par Møder paa Samsø, hvori Folketingsmand J. A. Hansen havde deltaget for at anbefale Reinhold Jensen. Disse Møder var meget livlige — den politiske Interesse var begyndt at vaagne ikke alene blandt hele Gaardmandsstanden, men tildels ogsaa blandt Husmændene, der jo som Lejehusmænd var mere forsagte. Valgets Udfald imødesaas derfor med Spænding.

Paa Valgdagen talte Reinhold Jensen først. Han lagde Vælgerne paa Sinde at være paa deres Post over for Højre, som ved først givne Lejlighed vilde ødelægge 5. Juni Grundloven. Han vilde arbejde for, at Fæstet blev afløst til fri Ejendom. Talen hilstes med stærkt Bifald fra Venstre og Hyssen fra Højre, der synlig var i Mindretal.

Kaptajn Skibsted, som derefter talte, vilde ogsaa arbejde for Fæstets Overgang til Selveje (nej, jo!). Han vilde altid have Smaafolks Vel for Øje (Hold Kæft!), og saadan gik det videre.

Da Interpellationerne begyndte, var Ophidselsen paa det højeste. Hertil bidrog, at Birkedommeren lod slaa paa Tromme, naar Venstres Kandidat talte. En af Øens Præster interpellerede Reinhold Jensen om hans borgerlige Vielse. Hertil svarede han: Det saa han ikke noget anstødeligt i, da Reformatoren Morten Luther havde ladet sig borgerlig vie. Iøvrigt vilde han raade Præsterne til at passe deres Embede og holde dem deres Pligter efterrettelige, for som det er nu, tænker de fleste Præster kun paa Pengesækken, for Præstens Pose bliver aldrig fuld. Dette Udfald mod Præsterne fremkaldte et sandt Raseri iblandt Højre, og en af Præsterne, som ellers var bekendt som en meget intelligent Mand, raabte: Det er en aabenbar Løgn! Det syntes, som Højre vilde gribe til voldsomme Midler, idet nogle antog truende Miner. Da stod en Gaardmand fra Stauns op paa en Forhøjning og raabte: Hvis Højre ikke forholder sig rolige, faar de Prygl! Det hjalp saa meget, at der blev Ro, til Valghandlingen var forbi. Da den skriftlige Afstemning skulde begynde, gik Distriktslægen fra Tranebjerg omkring blandt Vælgerne og sagde: Stem paa Skibsted. Forpagteren paa Sannholm forsamlede en Del Husmænd om sig og sagde: Jeg har aldrig raadet jer til andet end godt, det ved I, og det samme vil jeg gøre i Dag, følg derfor mit Raad og stem paa Skibsted. Men alle Overtalelser var spildt. Reinhold Jensen valgtes med stor Majoritet.

Første Gang, Christoffer Krabbe valgtes (i 1864 eller 65), var jeg ogsaa Tilhører. Denne Gang gik det roligt til. Hen paa Eftermiddagen paa Valgdagen stod Krabbe paa Stengærdet over for Onsbjerg Skole, hvor Valget holdtes, og talte nogle opmuntrende Ord til de Vælgere, som endnu var til Stede. Ved denne Lejlighed var Krabbe i Sommer-

overfrakke, og en fanatisk Højremad, Strandfogeden i Langøre, raabte: »Han skulde i en Frakke til, den unge Knægt!«, men det skulde Strandfogeden ikke have raabt, thi han maatte skyndsomt retirere og i en Fart se at komme til Vadstrupgaard for at undgaa et Lag tørre Tærsk.

Under Grundlovskampen 1866, da der skulde være Valg til Landstinget, foregik en Begivenhed, som i mange Aar var i frisk Minde her paa Øen. De 5 Valgmænd — en fra hver Kommune —, som var valgt paa Samsø, havde givet Løfte om at holde paa Juni-Grundloven, men ved Valget i Roskilde gik 3 over til Højre, hvorved Venstres Stilling svækkedes. Samme Aar rejste Samsinger paa en Høj, kaldet »Tyvhøj«, et Mindesmærke for Kong Frederik den Syvende (omtalt foran). Man kan kun betragte dette som Samsingernes Protest mod de reviderede Grundlov af 1866. Den 20. Juli 1873 holdt Venstre en stor og smuk Fest paa Bøgebjerg for Krabbe paa hans 40 Aars Fødselsdag. Der var Begejstring for Krabbe, der havde stemt Nej til den reviderede Grundlov. Efter Festtalen hyldede den 84-aarige Gaardmand, Lars Jakob Jensen fra Larsminde Krabbe. Naar Krabbe kom til Øen, besøgte han gerne min Broder, Jørgen Sørensen. En saadan Gang spurgte jeg, om han troede, at vi snart kunde begynde en Kamp for Generhvervelse af 5. Juni-Grundloven. Hertil svarede han: »Det kan ikke lade sig gøre i de første Aar; thi nu for Tiden gaar der en reaktionær Strømning gennem de store Stater i Europa, og denne forplanter sig ogsaa til de smaa, men derfor maa vi ikke tabe Maalet af Sigte«. Det viste sig, at han saa rigtigt.

I Slutningen af 70'erne (1879) stillede Lensgreve Danneskiold-Samsøe sig imod Krabbe. Det var i Provisorietiden, og Valg var udskrevet til Slutningen af Januar. Der blev holdt et Vælgermøde i Onsbjerg, hvor Birkedommer Olrik assisterede Greven; og de havde temmelig let Spil, da der fra Venstres Side kun optraadte Gaardejer P. C.

Jensen, Søholm, der iøvrigt med Dygtighed forsvarede Venstres Sag, især da Greven kom med den Ytring, at Bønderne paa Samsø burde være ham taknemmelig, fordi han havde overladt dem Jorden til Arvefæste, hvortil P. C. Jensen svarede: »Vi har intet at takke Greven for, thi Jorden var os dyr nok«, men vi savnede Krabbe til at klare Stillingen. I flere Dage havde vi ventet, at han skulde komme og deltage i Vælgermøderne, men Vinteren var meget haard og Havet fuld af Is. Denne Aften var det en forrygende Storm, saa vi havde opgivet at se Krabbe i denne Valgkamp, men det skulde gaa anderledes.

I Aarhus havde Krabbe henvendt sig til forskellige Skippere og Fiskere, men ingen turde sætte ham over. Endelig fik han den Besked, at der boede en Fisker ude ved Marselisborgskoven, og hvis han ikke turde, var der ingen Djævel, der turde.

Han tog derud, og Fiskeren spurgte, om Krabbe turde, thi det er en livsfarlig Tur. Ja, lad os bare sejle, jeg skal over til mine Vælgere — og saa sejlede de.

Midt under Mødet, da Greven og Birkedommeren var meget højt oppe, gik Døren op, og Krabbe traadte ind. Vi vilde næppe tro vore egne Øjne. Et dundrende Krabbe leve! lød gennem Salen, medens Krabbe, hilsende til alle Sider, arbejdede sig op til Talerstolen, hvor han holdt et politisk Foredrag om Situationen under Provisoriet. — Derefter fulgte en Diskussion med Modkandidaten, der hurtigt forlod Mødet.

I 1884 trak Krabbe sig tilbage, da han skulde overtage Herregaarden Hald.

Der kom nu nye Adskillelser blandt Venstre, og vi af »det rene Venstre« stod nu uden Kandidat, da de moderate arbejdede for Redaktør Andreas Sørensen, Kalundborg. Vi var nogle Mænd: Dyrlæge Pedersen, P. Madsen, Onsbjerg, P. C. Jensen, Søholm. J. S. Gylling, Sildeballe, S. Holm, Brundby, og jeg, der sammenkaldte til et Møde i Onsbjerg om Sagen. Vi havde kun lidt Føling med Sjæl-

landssiden. Der rettedes herfra en Opfordring til Købmand L. Rasmussen, Ballen, om at stille sig. — Samtidig blev Chr. Sørensen valgt ind i Bestyrelsen, og han var i denne til sin Død, de sidste Aar som Æresmedlem af det radikale Venstres Bestyrelse.

Paa Samsø fik Købmand Rasmussen et overvældende Antal Stemmer, men Redaktør Sørensen valgtes og sad som Kredsens Repræsentant til 1895, da han faldt for Krabbe, der atter lod sig opstille. Red. Sørensen var iøvrigt fra 1905 til sin Død Medlem af det radikale Venstre.

Valget i 1895 var et meget spændende Valg, ikke mindst i denne Kreds, men Krabbe valgtes med 49 St. Majoritet trods en efter de Tider usædvanlig stærk Valgdeltagelse.

Det førte til en Splittelse inden for Grundlovsværneforeningen, saa C. S. gik naturligvis over i Venstreforeningen og blev straks indvalgt i dennes Bestyrelse.

Krabbe havde arbejdet ivrigt for at faa Stemmeafgivningen til Folketingsvalget gjort hemmelig, saa at Lejehusmændene og andre, der kunde føle sig afhængige af Godsbesiddere, frit kunde stemme efter deres Overbevisning. Ved Valget i 1901 kunde Krabbes Modstandere ikke enes om en Kandidat, men samledes om at stemme Nej. Krabbe faldt med 1261 Nej mod 1239 Ja, men da ingen Kandidat kunde eller vilde opstille sig inden 8 Dage, var Krabbe valgt.

C. S. var ogsaa med i Deputationen og Festen i Kongens Have i 1901 efter Systemskiftet. Ved en Række Valg var C. S. ordførende Stiller for Krabbe og senere for Folketingsmand Ove Rode.

Paa Chr. Sørensens 70-Aarsdag i 1912 var han naturligvis Genstand for megen Opmærksomhed — og den var tilfulde fortjent; thi han havde sit Liv igennem arbejdet stærkt, ikke alene paa sin egen Jordlod, for sit eget Hjem, men gjort et enormt banebrydende Arbejde for Husmandsstanden, for Landarbejderne, for Demokratiet.

Fra det radikale Venstre modtog han en i Skind indbun-

den Adresse med 200 Underskrifter og 160 Kr. i Guld. Adressen lød: »Tak for Arbejdet i Demokratiets Tjeneste gennem de 25 Aar og Lykke til fortsat godt Arbejde for Frisind og Fremskridt i vort Folk«. Der mødte ogsaa en Deputation fra Samsø Husmandsforening med Guld og Adresse: »Hjertelig Lykønskning med Tak for grundlæggende Arbejde i Samsø Husmandsforening«. Ove Rode havde ogsaa sendt Lykønskning.

Sine Tanker i Dagens Anledning udtrykker Chr. Sørensen saaledes: »Det var med en Følelse af Glæde og Taknemmelighed, at jeg nogle Dage før min Fødselsdag hørte, at mine politiske Venner og Meningsfæller havde i Sinde at hædre mig, men paa den anden Side maatte jeg desværre erkende, at jeg ikke kunde tilkomme al den Hæder og Anerkendelse, som blev vist mig. Jeg er jo født i et demokratisk Hjem, opdraget til at være Demokrat, og i alle mine politiske Handlinger har jeg fulgt mit Hjertes inderste Overbevisning, men derfor har jeg ogsaa ved flere Lejligheder maattet føle Hævnens Sværd og det undertiden fra en Side, jeg ikke havde ventet af politiske Modstandere, som jeg havde haabet vilde kæmpe med blanke Vaaben. Den Anerkendelse, som mine politiske Meningsfæller har ydet mig ved denne Lejlighed skal være mig en ubrødelig Forpligtelse til at tjene det radikale Venstres Sag saa længe der forundes mig Kræfter dertil. Hvis nogen af mine Meningsfæller eller Venner, som har været med til at glæde mig paa denne Dag, skulde læse disse Linier, da takker jeg dem af mit ganske Hjerte, fordi de har kastet en Solstraale ind i min ofte formørkede Tilværelse.

Husmandsforeningens 25 Aars Jubilæum

fejredes 1913 — 25. Maj — med en stor og smuk Fest i Tranebjerg. Paa Tranebjerg Møllebakke, hvor der er en saare skøn Festplads, samledes 14—1500 Mennesker.

Formanden, Husmand Jens R. Gylling, »Oldtidsminde«,

bød velkommen, hvorefter Gaardejer M. S. Holm, Madebjerggaard indviede Foreningens smukke Dannebrogsfane. Derefter talte Forfatteren Jeppe Aakjær og Husmand Theodor Pedersen, Brundby, der var om ved de 7 × 10, i selvgjorte Vers skildrende Arbejdets Velsignelse og Forholdet mellem Haandens og Aandens Arbejde. (Samsø Folkeblad 29.—5.—1913).

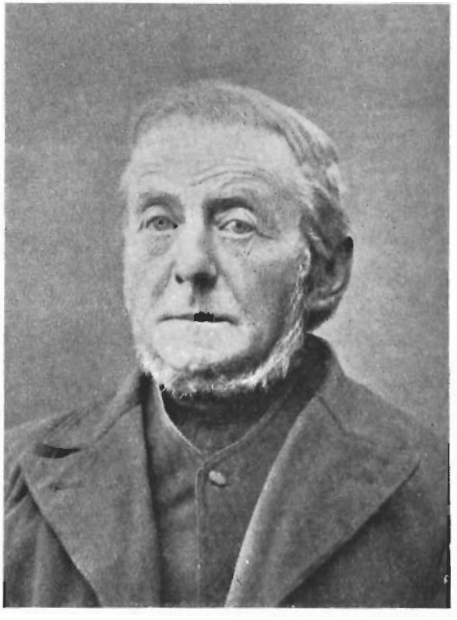

Christian Sørensen

Ved Fællesspisningen paa Flinchs Hotel indledede Chr. Sørensen Talernes Række og udtalte bl. a.: »Da vi for 25 Aar siden var nogle Mænd, der samledes for at stifte en Husmandsforening, var der Folk, som sagde til mig: Hvad vil I med en saadan Forening, vi har jo vor Landboforening, Haandværkerforening og Foredragsforening o. s. v.?' Mit Svar paa dette Spørgsmaal var, at alle disse Foreninger var gode nok, med hver sit Formaal for Øje, men det er kun Sidegrene af Husmandsstandens Virksomhed, der kan blive repræsenteret i de nævnte Foreninger. Vi vil derfor søge at oprette en Forening, som i nogen Maade kan opfylde de Krav og Spørgsmaal, som efterhaanden fremkommer og trænger til Løsning. Opkaster vi nu det Spørgsmaal: Har Foreningen nogenlunde magtet at løse de Opgaver, som har foreligget, og har dens Virksomhed ført Husmands-

standden fremad i de 25 Aar, som nu er forløbet. Jeg maa hertil for mit vedkommende sige: Ja!

Vort Arbejde i de første Aar gik hovedsagelig i to Retninger, nemlig at række Medlemmerne en hjælpende Haand under Sygdom og Dødsfald. Jeg husker endnu fra min Formandstid, hvorledes en forholdsvis ringe Hjælp tit og ofte har kunnet lyse op i et Hjem, hvor Sygdom eller Ulykke havde holdt sit uhyggelige Indtog, og jeg er vis paa, at denne Side af Foreningens Virksomhed har haft en meget stor Betydning i filantropisk Retning. Den anden Side af Foreningens Arbejde, Oplysningsarbejdet, bestod i at lade afholde oplysende og belærende Foredrag om Emner, som vedrørte Husmændenes Bedrift og Livsvilkaar, saaledes blev der holdt Foredrag om Hønsehold, om Dyrkning af Husmandslodder, om vore urimelige Toldlove o. s. v. — Jeg erindrer endnu, at der i Anledning af Foredraget om Hønsehold var nogen Misfornøjelse i Foreningen, da det synes for ubetydelig en Ting at holde Foredrag om en Høne. Nu efter 20 Aars Forløb er Hønsene blevet Husmandens vigtigste Husdyr efter Køer og Svin. En Ting af overordentlig Betydning er Foreningens Virksomhed for Planteavlen. Denne Gren af Landbruget var næsten gaaet i Staa, fordi hele Interessen i en Del Aar var knyttet til Husdyravlens Forbedring, men det viste sig snart, at skal der komme et nogenlunde ordentligt Resultat ud af et Landbrug, saa maa disse to Løftestænger følges ad i Udviklingen. Med Hensyn til Husdyrbruget indførtes Staldbedømmelser, som er et udmærket Middel til at faa de mest produktive Dyr fremdraget til Avl.

Her vil jeg med det samme have Lov til at tale lidt om Trækkraften i de smaa Landbrug. Denne udføres jo gennemgaaende med smaa Heste, indførte enten fra Rusland eller Island; men der er den Ulempe ved de indførte Heste, at mange af dem er ved Ankomsten meget forkomne, og der gaar næsten et Aar, inden de kan komme

nogenlunde til Hægterne igen; og dette forvolder jo en ikke ringe Udgift og Gene. Jeg vil henstille til Husmændene i Forening at anskaffe en god Hingst af samme Race og selv lægge deres Heste til. Jeg har haft Lejlighed til at se adskillige Dyr, som er tillagt og opdrættet her i Landet. Disse Heste er betydelig stærkere bygget og smukkere end de indførte, og dertil kommer, at Pengene bliver her i Landet.

Et af de store Spørgsmaal, som i nær Fremtid vil komme til at ligge for, er Jordspørgsmaalet. Til dette skal og maa Husmandsforeningen tage Standpunkt, og Husmandsforeningerne er nu saa stærk en Organisation, at de ved Enighed og Samdrægtighed kan lægge et afgørende Lod i Vægtskaalen.

Det er mit Haab, at Husmændene vil lægge sig disse Ord paa Sinde:

De tusind Hjems Lykke
er mit Fædrelands Smykke.«

Den 71-aarige Husmands-Pioner blev stærkt hyldet.

Skolebestyrer M. Blegvad, Tranebjerg, udtalte derefter, at han var glad ved, at han i sin Tid havde været med til at fremsætte Forslaget om Jord til Husmændene; thi skal Danmark blive det lykkelige Land, der er Udsigt til, saa maa Jorden ud paa flere Hænder. Ja, gid alle, der har Lyst til at faa Jord at dyrke, maa kunne faa det.

Formanden udtalte sin Tak til de gamle Medlemmer, der havde været med fra Begyndelsen, og rettede denne til Johan Sørensen, Østerløkken.

Adskillige andre, bl. a. Jeppe Aakjær, havde Ordet under den smukke Fest.

Chr. Sørensen blev lige til sin Død ved at deltage i de forskellige Foreningers Arbejde og fulgte interesseret med i alt, hvad der rørte sig af Værdi saa vel paa det landbrugsmæssige som paa det politiske og folkelige Omraade.

Personligt havde Christian Sørensen haft meget at kæmpe med, men aldrig kuedes han, aldrig krøgedes den lille Mands ranke Ryg. Han havde et usædvanligt smukt og intelligent Ansigt med straalende Øjne, en klar Tanke, og rammende kunde han i Samtale eller i Diskussion forme sine Replikker. Man fornam, at det var ægte, at der stod en Mand bag ved Ordene. Han sørgede, naar det saa mindre godt ud for Danmark, eller naar hans Standsfæller eller Meningsfæller gjorde noget urigtigt til Skade for Sagen; thi det var altid den, han saa paa. Da Budskabet kom om hans Død 20. Marts 1931, vakte det Sorg i mange Hjem; men det vakte ogsaa mange gode Minder om den 89-aarige Mands Virke. Ved hans Jordefærd den 25. Marts talte jeg — efter hans Ønske — ved hans Baare. Jeg har desværre ikke Manuskriptet, men jeg gik ud fra Ordene: En god og tro Tjener, og skildrede hans aldrig svigtende Arbejde for de smaa i Samfundet. Aldrig trættedes han i Kampen for, hvad han ansaa for Ret og Retfærdighed for den enkelte som for Samfundet. Provst E. Thomsen talte i Besser Kirke ud fra lignende Synspunkter. Og saa stedtes den gamle Idealist til Hvile efter sin lange Arbejdsdag.

Ja, havde Danmark mange Sønner som han!

Hans Søn, Søren Poulsen Sørensen, havde taget Arv efter Faderens demokratiske Sindelag og indtraadte i det radikale Venstres Bestyrelse, men han døde i en forholdsvis ung Alder, efterladende sig Hustru og en Del voksne Børn.